

als een aan natuurschoon rijk erfdeel aan het Hannoversche volk hebben nagelaten.

En al verkonden de oude boomen van het Hoftheater ook, dat keurvorst Ernst August de prachtige geschoren hagen niet geplant heeft voor den gaanden en komenden man, maar dat de Herrenhausensche aanlagen te beschouwen zijn als producten van ijverzucht om in de Welfenresidentie een Duitsch Versailles te bezitten, toch zal de vriend van tuinen en parkenschoon hen dankbaar blijven, dat hier Le Nôtre's voor groote terreinen geëigende plannen niet op een peuterige en kleinzielige wijze navolging vonden, maar dat een Leibniz en een keurvorstin Sophie naast een verkwistenden en prachtlievenden Ernst August hun kunstzin en aestetisch voelen overbrachten op de ontworpen tuinen van het zeventiennieuwsche lustslot aan de nu wereldberoemde Herrenhausensche allee.

Want als we aan de phantasie het vrije spel laten, zal het verleden binnen onzen gedachtenkring komen in de herinnering van den verheven geest Leibniz, die wandelend met zijn groote levensvriendin hier de plannen ontwierp voor de weelderige waterwerken en aan de geleerde vorstin zijn nieuwste inzichten mededeelde over zijn lievelingsdenkbeeld, ontwikkeld in: „Systema theologicum”, te Parijs voor het eerst in 1819 gedrukt. Hierbij zou verband ontstaan tusschen protestante en katholieke kerken; een streven, dat niet alleen de belangstelling van de Welfenvorsten genoot, doch dat ook in Bossuet en Pélisso mannen vond, die in een levendige briefwisseling met Leibniz tot 1694 meer dan eens blijk gaven, dit vraagstuk met grooten ernst onderzocht te hebben.

O, als we maar iets weten van het geestelijk leven van den grooten man en keurvorstin Sophie, . . . als we in de door Foucher de Careil in 1876 uitgegeven briefwisseling lezen, dat „es keinen Teil gibt der Leibnizschen Philosophie an dem nicht Sophie und Sophie Charlotte Ihren Anteil hatten”, dan zullen we in Herrenhausen denken aan de waarheid in: „Die Stätte, wo ein guter Mensch geweilt, ist

eingeweilt”, en begrijpen hoe de Hannoveraan vol piëteit zijn schreden richt naar de vorstelijke parken, die ééns getuige waren van de glorie van een onafhankelijk vorstenhuis, dat, onttroond, toch zijn vereerders vindt in ieder, die bekend met het roemrucht verleden in Herrenhausen, de tijden voor zich ziet opleven, waarin de historie van Hannover ook die van Engeland was of weerspiegelde.

Want 123 jaar heeft er een personeele unie bestaan tusschen Groot-Brittannië en Hannover. Begonnen met de kroning van keurvorst George Ludwig tot Koning, welke plechtigheid plaats had op den 31 October 1714 in de Westminster-abdij te Londen, eindigde ze op den 24sten Juni 1837 bij den dood van Willem IV, die op den Britschen troon opgevolgd werd door koningin Victoria en in het Koninkrijk Hannover door haar oom Ernst August.

1 Augustus 1914 was het twee eeuwen geleden, dat „Queen Anne” stierf, van wie Chamberlain in later tijden spottend getuigde „as dead as queen Anne”.

Ofschoon het volgen van een stamboom van het begin der zeventiende eeuw tot het midden der negentiende zeker door vele niet-genealogen een worsteling zal genoemd worden, zoo is de verervingsgeschiedenis van het Hannoveraansche huis eene van internationale beteekenis en daar het billijk is ook aan de historie recht te doen, maken we ons nu even los van de machtige, door de foto's op schitterende wijze in beeld gebrachte bekoring van het hedendaagsche Herrenhausen, om starend in het perspectivische verschiep van den Groszen Garten onze herinneringen terug te laten gaan naar het verleden, waarin de geschiedenis van dit vorstenverblijf geheel is samengeweven met de historie van Hannovers dynastie, en hier besluiten werden genomen van Europeesche strekking.

Herrenhausen biedt hun, die er een monument van laat-zeventiennieuwsche architectuur denken te vinden, slechts bittere teleurstelling, want het in 1698 door Quirini ge-